

Middle East Studies Quarterly

Vol 29. No 2. Summer 2022

Received date: 2022.05.08

Acceptance date: 2022.06.13

مرکز پژوهش‌های علمی و
مطالعات استراتژیک خاورمیانه

Home page: www.cmess.sinaweb.net

DOR: 20.1001.1.1560.1401.29.2.3.1

Council of Europe's Human Rights Policy towards Turkey from a Normativist Perspective: 2010-2022

Mohammad Mahmoodikia¹

Abstract

Slow and inconclusive process of Turkey's accession negotiations with the European Union and the withdrawal of the issue from the agenda of Turkish foreign policy led to the efforts by the Turkish Islamist government to increase its regional power and activity in the Middle East. Turkey's domestic issues, particularly those of opposition groups, as well as domestic reform movements such as the Fethullah Gulen movement, have led to the formation of various human rights claims against the country in the European Council's human rights forums. The aim of this study is to examine the role of human rights norms in the relations between Turkey and the Council of Europe. Therefore, the researcher has used the critical thinking method of Soheil Enayatullah to study the human rights challenges posed by the Council of Europe to the Republic of Turkey during the rule of Islamists. The findings of this study indicate that human rights disputes between them are rooted at different levels. As we move to the inner level of the challenge, fewer possible alternatives to resolve the disputes exist, and the more fundamental the level of challenge becomes.

Keywords: Council of Europe, Normative Foreign Policy, Human Rights, Democracy, Turkey

1 - Assistant Professor at The Research Institute of Imam Khomeini and Islamic Revolution, Tehran. Iran.

مرکز پژوهش های علمی و
مطالعات استراتژیک خاورمیانه

فصلنامه علمی مطالعات خاورمیانه

سال ۲۹، شماره ۲، پیاپی (۱۰۸)، تابستان ۱۴۰۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۳

Home page: www.cmess.sinaweb.net

DOR: ۲۰.۱۰۰۱.۱.۱۵۶۰.۱۴۰۱.۲۹.۲.۳.۱

بررسی سیاست حقوق بشری شورای اروپا در قبال ترکیه از منظر هنجارگرایی (۲۰۲۲-۲۰۱۰)

محمد محمودی کیا^۱

چکیده

با توجه به روند کند و بی حاصل مذاکرات الحاق ترکیه به اتحادیه اروپا و خارج شدن این موضوع از اولویت سیاست خارجی ترکیه و تلاش دولت اسلام‌گرای ترکیه به افزایش قدرت منطقه‌ای و کنشگری این کشور در حوزه خاورمیانه، موجب شده است تا کنش‌های دولت ترکیه در قبال مسائل داخلی به‌طور خاص در قبال مسائل گروه‌های معارض کرد و نیز جریان‌های تجدیدنظرطلبی داخلی همچون جنبش فتح‌الله گولن، منجر به شکل‌گیری دعاوی مختلف حقوق بشری نسبت به این کشور در مجامع حقوق بشری شورای اروپا شود. این پژوهش با استفاده از روش تحلیل لایه‌ای علت‌های سهیل عنایت‌الله و با هدف بررسی نقش هنجارهای حقوق بشری در مناسبات میان ترکیه و شورای اروپا، سعی در ارائه پاسخ به این سؤال دارد که ریشه بروز چالش‌های حقوق بشری ترکیه و شورای اروپا در چیست؟ از این رو، محقق از روش تفکری انتقادی سهیل عنایت‌الله برای مطالعه چالش‌های حقوق بشری میان شورای اروپا و جمهوری ترکیه در دوره حاکمیت اسلام‌گرایان بهره برده که یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که تعارضات حقوق بشری فی‌مابین ریشه در سطوح مختلفی از علل دارد؛ به این صورت که هرچه به سطوح درونی‌تر از چالش حرکت می‌کنیم، بدیل‌ها ممکن برای رفع تعارضات کمتر شده و سطح چالش بنیادی‌تر می‌شود. در مجموع، نوع مواجهه اروپایی با وضعیت حقوق بشری ترکیه، به علت ریشه‌دار بودن تعارضات در وجوه هنجاری، گفتمانی و نیز مؤلفه‌های استعاره‌ای، نمی‌توان انتظار داشت شاهد رفع کامل این تعارضات باشیم و رویکرد حزب حاکم در ترکیه نیز تمایلی برای اجرای درخواست‌های حقوق بشری اروپایی ندارد.

واژگان کلیدی: شورای اروپا، سیاست خارجی هنجاری، حقوق بشر، دموکراسی، ترکیه.

۱ - استادیار گروه اندیشه سیاسی در اسلام، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی، تهران، ایران. mmahmoudikia@yahoo.com

۱- بیان مسئله

یکی از اولویت‌های ترکیه عضویت این کشور در اتحادیه اروپایی بود که روند کند و پیش‌شرط‌های فراوان اتحادیه اروپایی در نهایت منجر به عقب‌نشینی دولت اسلام‌گرای ترکیه از تعقیب این خواسته شد؛ با این حال، دولت ترکیه به عضویت خود در شورای اروپایی تداوم بخشید و همواره در تلاش است تا خود را به سطح کنشگری مؤثر در تحولات منطقه اروپا ارتقا بخشد؛ این مهم با تقویت پایه اقتصادی این کشور و حضور در جمع ۱۶ قدرت اقتصادی جهان، منجر به افزایش قدرت ملی و تثبیت قدرت اسلام‌گرایان در ساختار سیاسی ترکیه گردیده و عملاً ترکیه به صحنه قدرت‌نمایی اسلام‌گرایان حاکم برآمده از حزب عدالت و توسعه تبدیل شده است؛ بنابراین، اقدامات دولت برای کنترل امور داخلی و امتناع از قدرت‌یابی جریان‌های تجزیه‌طلب و تجدیدنظرطلب همچون حزب کارگران کردستان و یا وفاداران به سنت اسلام صوفیانه فتح‌الله گولن معروف به نورجی‌ها، منجر به بروز برخی چالش‌ها و دعاوی حقوق بشری میان این کشور و شورای اروپایی گردیده است. لذا، در این مقاله به دنبال بررسی علل شکل‌دهنده به وضعیت چالش و مطالعه نظام‌مند سطوح چالش هستیم.

۲- پیشینه پژوهش

مقاله‌ای با عنوان «بررسی چرایی موانع عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا بر اساس هویت و معیارهای ارزش-هنجاری این اتحادیه»، این فرضیه را اثبات می‌کند که هویت متفاوت و قدرت ارزشی-هنجاری اتحادیه اروپا، مانند حقوق بشر، انتخابات آزاد، دفاع از حقوق اقلیت‌ها، دموکراسی و ساختارهای دموکراتیک، صلح و ثبات و غیره موجب شده است که عضویت ترکیه در این اتحادیه طولانی‌مدت شود و پذیرش ترکیه بدون رسیدن به نگاه واحد هویتی در درون اتحادیه و تعریف یکسان دو بازیگر از معیارهای ارزشی-هنجاری، ممکن نخواهد بود (Solat and Qawam, 2016).

مقاله‌ای با عنوان «بررسی موانع الحاق ترکیه به اتحادیه اروپا» این موضوع را طرح می‌کند که این کشور در راه رسیدن به این هدف با موانع ده‌گانه‌ای همچون روند حقوق بشر و گسترش دموکراسی واقعی، حقوق اقلیت‌های قومی-مذهبی و همچنین موارد عمده دیگر روبه‌رو است که به نظر می‌رسد هنوز با ایدئال‌های مورد نظر اتحادیه اروپا بسیار فاصله داشته و راهی دراز فراوری آن قرار دارد (Yazdani and Hajizadeh, 2011).

مقاله‌ای با عنوان «اتحادیه اروپا، ترکیه و تحول در حقوق فرهنگی کردهای ترکیه» ضمن توجه به این نکته که اتحادیه اروپا، ضوابط و معیارهای خاصی را برای متقاضیان عضویت در نظر گرفته که تا حصول و تطابق با آن، تقاضای آنان پذیرفته نمی‌شود به یکی از مهم‌ترین این موازین یعنی ایجاد نهادهای باثبات توسط کشورهای متقاضی اشاره می‌کند که از طریق آن دموکراسی، حکومت قانون و رعایت حقوق بشر تضمین گردد و دول‌ها ملزم حفظ حقوق اقلیت‌ها باشند. از سوی دیگر، یکی از عمده‌ترین سیاست‌های ترکیه از بدو استقرار حکومت جمهوری در این کشور، گرایش و پیوستن به اتحادیه اروپا بوده است (Jamali and Khani, 2009).

مقاله‌ای با عنوان «علوی‌ها و نظام حقوقی تعلیمات دینی در مدارس ترکیه: رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر» درصدد ارائه پاسخ به این سؤال هستند که احترام به اقلیت‌ها در چارچوب نظام تعلیمات دینی در مدارس از منظر دیوان اروپایی حقوق بشر چگونه تجلی پیدا می‌کند و دلیل عدم‌شناسایی علویان به عنوان گروه مذهبی مستقل چه می‌باشد. یافته‌های اصلی اینگونه بیان می‌شوند که از نظر دیوان مولفه یک نظام حقوقی عادلانه برای تدریس دین در مدارس به این شرح می‌باشد که حکومت‌ها موظف هستند به اعتقادات همه محصلین حاضر در کلاس‌ها احترام بگذارند. چنین امری به این معنی نیست که سامانه آموزشی نمی‌تواند یک دین خاص را ملاک اصلی نظام تربیتی خود قرار دهد، اما این نگرش نباید مخل حقوق اقلیت‌ها محسوب گردد. همچنین حکومت آنکارا به دلیل تقویت اتحاد ملی-مذهبی در جامعه تمایلی به شناسایی علوی‌ها

به مثابه گروهی مستقل ندارد و چنین امری متضاد با آرای دیوان و ساختار سکولار نظام ترکیه محسوب می‌شود (Jalali and Majidi, 2020).

با عنایت به بررسی سوابق و ادبیات پژوهشی در این رابطه، به نظر می‌رسد ابعاد این مسئله نیازمند بررسی دقیق‌تر بوده و رویکرد این پژوهش و ورود به آن از منظر رویکرد سیاست خارجی هنجاری می‌تواند جنبه بداعت و نوآوری پژوهش محسوب شود. ضمن این که بررسی اسنادی این تحقیق نیز می‌تواند به بازشناسی ماهیت دعاوی حقوق بشری اتحادیه اروپایی نسبت به یک کشور مسلمان کمک نماید.

۳- رویکرد نظری و روش پژوهش

این پژوهش مبتنی بر رویکرد تحلیلی لایه‌ای علت‌ها^۱ انجام شده است. این رویکرد متعلق به سنت آینده‌پژوهی انتقادی است و توسط سهیل عنایت‌الله^۲، آینده‌پژوه پاکستانی-استرالیایی ابداع شد. هرچند تحلیل لایه‌ای علت‌ها، گاهی به عنوان یک روش آینده‌پژوهی مطرح می‌شود، اما در واقع یک رویکرد تفکری است که محصول پس‌اساختارگرایی است. در این رویکرد تحلیل واقعیت اجتماعی و سیاسی نیازمند تحلیل لایه‌های مختلف مؤثر بر آن است که این لایه‌ها در چهار سطح تعریف می‌شوند که در مقایسه با تحلیل تک‌لایه‌ای یا دولایه‌ای، رهیافت ژرف‌تری به مسائل دارد و از سطحی‌نگری عبور کرده و به تحلیل علل و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری واقعیت‌ها می‌پردازد (Inayatullah, 2004: 17).

تحلیل لایه‌ای، در چهار سطح لیتانی^۳، سطح نظام‌های علمی، سطح گفتمان و جهان‌بینی و در نهایت سطح اسطوره به تحلیل واقعیت‌ها می‌پردازد. در این سطوح تحلیلی، سطح اول واقعیت مورد مشاهده که عنایت‌الله آن را لیتانی می‌نامد توصیف می‌گردد. در سطح دوم کشف علل نظام‌مند از طریق نظام‌های علمی، به تحلیل علت واقعیت موجود (از جمله علت‌های اجتماعی، فناوری، اقتصادی، سیاسی، زیست‌محیطی و تاریخی) می‌پردازیم که این سطح، معمولاً در پژوهش‌های آکادمیک به خصوص در حوزه فنی و تجربی مورد استفاده قرار می‌گیرد. اما عنایت‌الله معتقد است این سطح از تحلیل کافی نیست و مخصوصاً در پدیده‌های انسانی، علل وابسته به سطوح عمیق‌تری می‌باشند و لذا معتقد است برای تحلیل عمیق‌تر باید به لایه سوم یعنی لایه گفتمانی و جهان‌بینی رجوع کرد. هر جهان‌بینی در مجموعه‌ای از ارزش‌ها خلاصه می‌شود و بنابراین، هدف این لایه، کشف پارادایم‌ها و ارزش‌های بنیادینی است که لیتانی را خلق کرده و سعی در مشروع‌سازی آن دارند و در نهایت در سطح اسطوره-استعاره، به ریشه‌یابی عمیق‌تر علل می‌پردازد. باید توجه داشت که غرض از اسطوره در این جا ایدئال‌ها و مطلوباتی است که در پشت هر واقعیت اجتماعی پنهان شده‌اند (Inayatullah, 2004: 16).

روش پژوهش به کار رفته در این پژوهش نیز ترکیبی از روش‌های مطالعه اسنادی (برای یافتن سطوح چالش)، تحلیل مضمون (برای یافتن هنجارهای حقوق بشری اروپایی) و روش استنتاجی است که به ترتیب برای تبیین علل در لایه‌های مختلف استفاده شده است.

۴- چارچوب نظری؛ سیاست خارجی هنجاری و مؤلفه‌های آن

با عنایت به اینکه هنجارها، اموری میان‌ذهنی و ارزش‌پایه هستند که انتظارات از رفتار مناسب با نظام اجتماعی را نشان می‌دهند، در عرصه بین‌المللی، نشان‌دهنده انتظارات از رفتار مناسب دولت‌ها است که می‌تواند در سطوح مختلف و به گونه‌ای متفاوت ظاهر شده و شکل خاصی به جامعه بین‌المللی و نیز روابط دولت‌ها و انتظارات آنها از یکدیگر ارائه دهند. هنجاری بین‌المللی در ارتباط با تجویز پارامترهای سازمان و عمل سیاسی و یا توصیف این پارامترهایی (هنجارهای سیاسی)

1 - Causal Layered Analysis (CLA)

2 - Sohail Inayatullah

3 - Litany

است که بر اساس آن ابتدا یافته و عمل می‌کند. فراست (1986)، نظریه هنجاری توصیفی را به عنوان سنجش (که بر هر دو مفهوم توصیفی و تجویزی دلالت دارد) ایده‌ها و قوانینی تعریف می‌کند که روابط سیاسی و مدنی را شکل می‌دهد. هنجارها در جامعه بین‌المللی، دست‌کم سه کارکرد ویژه دارند؛ نخست، هنجارها به تکوین و شناسایی بازیگران کمک می‌کنند. دومین کارکرد هنجارها، نقش جهت‌دهی است. آنها در تعیین حوزه فعالیت بازیگران اجتماعی نقش مؤثری دارند. هنجارهای بین‌المللی، دولت‌ها را محدود می‌سازند و آنها را در مسیری قرار می‌دهند که ناگزیر به شیوه‌های خاصی، فراتر از محاسبات ساده قدرت عمل کنند. سومین کارکرد این است که در جامعه بین‌المللی، هنجارها چارچوبی را برای ارتباطات معنی‌دار بین بازیگران فراهم می‌آورند. هنجارها این امکان را برای دولت‌ها فراهم می‌آورند که رفتارهای خود را توجیه کنند و ابزاری را برای جامعه بین‌المللی فراهم می‌آورند تا این جامعه بتواند ادعاهای دولت‌ها را ارزیابی کند (Zakerian and Mofidi Ahmadi, 2012: 155-156).

در زمینه رویکردهای هنجاری شایع در نظریه‌پردازی روابط بین‌الملل و سیاست خارجی صورت‌بندی‌های مختلف اما نزدیک به یکدیگری ارائه شده است؛ چنانچه هافمن (Hoffman, 1985: 27, 37) در یک تقسیم‌بندی با اشاره به چهارگونه از رهیافت هنجاری (حقوقی، واقع‌گرا، کلاسیک و جهان‌وطن‌گرایانه) معتقد است که می‌توان ریشه‌های نظریه هنجاری را در آثار فلسفه سیاسی کلاسیک از افلاطون و ارسطو تا آکوئیناس و آگوستین و نیز از واتل، ولف و پوفندورف تا هابز، لاک، روسو، کانت، هیوم، بروک و میل یافت. درواقع، اگرچه نظریه سیاسی هنجاری در شیوه فلسفی‌اش به دنبال گزاره‌های اخلاقی راهنما بوده و یا آنچه آیزیا برلین مشتمل بر کشف یا کاربرد اندیشه‌های اخلاقی در عرصه روابط سیاسی دانسته است، اما در کاربرد بیشتر عینی‌اش، در پی درک تبعات دلالت‌های گزاره‌های اخلاقی برای رفتار واقعی سیاسی است (Marsh and Stoker, 2013: 49-50).

در تقسیم‌بندی دیگری که توسط جوزف نای در مقاله «اخلاق و سیاست خارجی» (Linklater, 2008: 215) در سال ۱۹۸۵ ارائه شد، وی به وجود چهار رویکرد هنجاری اشاره دارد؛ نخست، رویکرد بدبینانه و شک‌گرایی که به هیچ‌گونه تعهد اخلاقی در این مورد تن نمی‌دهد؛ دوم، رویکرد واقع‌گرا؛ سوم، اخلاق‌گرایی مبتنی بر دولت و چهارم، رویکرد جهان‌وطنی؛ اما آنچه در این تقسیم‌بندی در درجه بالاتری از اهمیت قرار دارد، پاسخ به این مسئله است که کدام‌یک از رویکردهای مذکور می‌تواند به‌طور شایسته‌ای هدف غایی رویکرد هنجاری در سیاست خارجی را مرتفع سازد.

بر مبنای یکی دیگر از صورت‌بندی‌های قابل‌بحث در این زمینه، نایجل داوِر (Dower, 1998) رویکردهای عمده هنجاری روابط بین‌الملل را بر مبنای میزان اهمیتی که رویکردها برای مرزهای ملی قائل هستند و نیز میزان اعتقاد آنها به جهان‌شمولی ارزش‌ها، به سه حوزه واقع‌گرایی شکاک^۱، بین‌الملل‌گرایی^۲ و جهان‌وطنی^۳ - که خود مشتمل بر ایده‌های هنجاری سه مکتب انسجام‌گرایی کثرت‌گرا^۴، ایدئالیسم جزمی و حداقل‌گرایی لیبرالی^۵ است - تقسیم کرده است.

در این میان، واقع‌گرایی شکاک برای مرزهای ملی اهمیتی بنیادین قائل است و هیچ اعتقادی به تأثیرگذاری ارزش‌ها بر عرصه جهانی ندارد و معتقد است دولت‌های ملی حتی به قیمت شکستن پیمان‌ها باید در پی استیفای منافع خود باشند؛ بین‌الملل‌گرایی که مانند واقع‌گرایی برای مرزها اهمیت قائل است و تأثیرگذاری ارزش‌ها بر عرصه جهانی را چنان قابل‌توجه نمی‌داند، حامی برپا شدن جامعه‌ای از کشورها برای تنظیم برهم‌کنش آنها است؛ وضعیت جهان‌وطنی که مرزهای ملی را کم‌اهمیت تلقی می‌کند، قائل به اهمیت هنجارهای جهان‌شمول است و ایده‌های هنجاری سه مکتب فردگرای حداقلی،

1 - Skeptical Realism
2 - Internationalism
3 - Cosmopolitan Position
4 - Solidarism Pluralism
5 - Libertarian Minimalism

ایدئالیسم جزمی و انسجام‌گرایی کثرت‌گرا را شامل می‌شود که بر این اساس، فردگرایی حامی ایده فراملی و جهانی بودن مسئله آزادی‌های فردی است؛ ایدئالیسم مجموعه‌ای از ارزش‌های جهان‌شمول را وضع می‌نماید که به شکوفایی و پیشرفت جهانی منجر می‌شوند و انسجام‌گرایی کثرت‌گرا که اهمیت مفاهیم اخلاقی جهان‌شمول را تأیید می‌نماید، اما به تنوع رویکردها نسبت به این مفاهیم در میان گروه‌های متفاوت معتقد است (Chegenizadeh and Asgari Kermani, 2014: 139-140).

در مجموع با توجه به اهمیت، نقش و کارکرد اصول و ارزش‌های جهان‌شمول در سیاست جهانی، نظریه هنجاری سیاست خارجی به دلیل تأکید خود بر جوانب اخلاقی عمل سیاست خارجی بازیگران نظام و نیز تبعات و پیامدهای کنش بازیگران نظام از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. از همین رو، دولت‌ها در تلاش هستند تا اقدامات و کنش خود در عرصه سیاست خارجی را با توجهات هنجاری همراه نمایند تا اقدامات آنها از مشروعیت بیشتری برخوردار باشد.

۵- هنجارهای اروپایی حقوق بشر

حقوق بشر به عنوان یک هنجار بنیادین در عرصه تنظیم روابط خارجی اتحادیه اروپا، به شکل نظام‌مند و نهادینه‌شده توسط اشکال متنوعی از برنامه‌های اقدام و نیز نهادهای رسمی در حال تعقیب است و این سازوکار علاوه بر کشورهای حوزه اروپا، در سایر کشورها نیز به‌طور فعال در حال رصد وضعیت حقوق بشر بر اساس خوانش غربی و اروپایی از آن است به‌طوری که در حال حاضر، ۱۱ نهاد و ۱۶ برنامه ویژه ترویج و پاسداشت حقوق بشر در شورای اروپایی مشغول به فعالیت هستند و بر راهبردهای اروپایی در عرصه تنظیم روابط خارجی تأثیرگذار هستند.

جدول شماره یک: هنجارهای حقوق بشری اروپایی

هنگارهای حقوق بشری	نهاد حمایت‌کننده
حق‌های مندرج در کنوانسیون، از جمله حق حیات، منع شکنجه، حق نقض حقوق و آزادی دسترسی به محاکمه عادلانه، آزادی بیان و آزادی اجتماعات حق حیات (ماده ۲) ممنوعیت شکنجه (ماده ۳) ممنوعیت برده‌داری و کار اجباری (ماده ۴) حق آزادی‌های فردی (ماده ۵) حق دسترسی به دادرسی‌های منصفانه (ماده ۶) ممنوعیت کیفر بدون قانون (ماده ۷) احترام به زندگی خانوادگی و خصوصی افراد (ماده ۸) آزادی عقیده و فکر و مذهب (ماده ۹) آزادی بیان (ماده ۱۰) آزادی تجمعات و اتحادیه‌ها (ماده ۱۱) حق ازدواج (ماده ۱۲) حق بهره‌مند شدن از جبران خسارت (ماده ۱۳) ممنوعیت هرگونه تبعیض (ماده ۱۴).	دادگاه اروپایی حقوق بشر ^۱
حمایت از اموال: هر شخص حقیقی یا حقوقی باید حق بهره‌مندی صلح‌جویانه از اموال خود را داشته باشد. هیچ فردی نباید از مالکیت خود محروم شود، مگر در جهت منافع عمومی و بر اساس قانون و اصول کلی حقوق بین‌الملل (ماده ۱) حق برخورداری از تحصیل: هیچ فردی نباید از حق تحصیل محروم بماند (ماده ۲) حق برخورداری از انتخابات آزاد و منصفانه: فراهم نمودن انتخابات آزاد با رأی غیرعلنی برای افراد (ماده ۳)	پروتکل شماره یک (۲۰ مارس ۱۹۵۲)
ممنوعیت حبس به علت بدهی و عدم توانایی اجرای تعهدات قراردادی (ماده ۱) حق آزادی رفت‌وآمد: انتخاب محل سکونت و نیز آزادی در ترک کشور (ماده ۲) ممنوعیت اخراج دسته‌جمعی اتباع بیگانه (ماده ۴) ممنوعیت اخراج اتباع کشور و نیز ممنوعیت جلوگیری از ورود افراد تبعه به درون کشور (ماده ۳)	پروتکل شماره چهار (۱۶ سپتامبر ۱۹۶۳)

پروتکل شماره شش (۲۸ آوریل ۱۹۸۳)	- لغو حکم اعدام: در زمان جنگ می‌توان در موارد خاصی که پیش‌بینی شده است، حکم اعدام را اجرا نمود (ماده ۱ و ۲)
پروتکل شماره هفت (۲۲ نوامبر ۱۹۸۴)	عدم اخراج اتباع بیگانه بدون رسیدگی قانونی (ماده ۱) حق برخورداری از استیناف در دعاوی قضایی (ماده ۲) پرداخت خسارت در موارد محکومیت اشتباهی فرد (ماده ۳) منع محاکمه و مجازات مجدد در یک کشور برای جرائم کیفری (ماده ۴) تساوی زن و مرد در حقوق و مسئولیت‌های خانوادگی و نیز در ارتباط با فرزندان (ماده ۵)
پروتکل شماره ۱۲ (۴ نوامبر ۲۰۰۰)	منع کلیه اشکال تبعیض: کلیه افراد باید از حقوق اعطا شده توسط قانون بدون هرگونه تبعیض به دلایل جنس، نژاد، رنگ، زبان، مذهب، نظرات سیاسی و غیره، اصلیت ملی یا اجتماعی، اقلیت ملی، مال و تولد بهره‌مند گردد (ماده ۱)
پروتکل شماره ۱۳ (۳ می ۲۰۰۲)	ماده یک این پروتکل مجازات اعدام را به‌طور کامل منع می‌کند. بر اساس مواد ۲ و ۳ پروتکل، کشورهای عضو نمی‌توانند با استناد به ماده ۱۵ کنوانسیون (که در زمان جنگ یا شرایط ویژه تعلیق حقوق مندرج در کنوانسیون را مجاز می‌داند)، اجرای این پروتکل را به تعلیق درآورند، یا بر اساس ماده ۵۷ کنوانسیون نسبت به این پروتکل حق شرط اعلام نمایند.
همکاری‌های بینا دولتی حقوق بشری ^۱	حمایت از حقوق اجتماعی در قاره اروپا ارتقای حقوق بشر سالمندان توقیف مهاجران و پناهجویان حمایت و ارتقای فضای جامعه مدنی
کمیته اروپایی برای پیشگیری از شکنجه ^۲	سرکشی از ایستگاه‌های پلیس، زندان‌ها، مراکز بازداشت نوجوانان، مراکز بازداشت مهاجران، بیمارستان‌های روان‌پزشکی یا خانه‌های مراقبت اجتماعی
هوش مصنوعی و حقوق بشر ^۳	مبارزه با تبعیض، تحقیقات زیست پزشکی (بیوتیک)، حقوق کودکان در اینترنت، فرهنگ و میراث فرهنگی، حفاظت از داده‌ها، دموکراسی، آموزش الکترونیک، ارتقای آزادی بیان، مبارزه با فساد، مبارزه با جرم و جنایت (غیر از جرائم سایبری)، مبارزه با جرائم سایبری، برابری جنسیتی، عدالت (هوش مصنوعی در خدمت دستگاه قضایی)
پلتفرم ارتقای حمایت از روزنامه‌نگاری و مصونیت روزنامه‌نگاران ^۴	آزادی روزنامه‌نگاری
صندوق اعتماد به حقوق بشر ^۵	ترویج ارزش‌های اساسی مشترک در زمینه حقوق بشر، دموکراسی و حاکمیت قانون
آزادی بیان ^۶	آزادی بیان تکثرگرایی رسانه‌ای برابری جنسیتی، جرم‌انگاری افترا، جلوگیری از انتشار سخنان نفرت‌آمیز، و نیز مواجهه با بحران‌ها همچون بحران پناهجویان
کمیته راهبری جامعه اطلاعات و رسانه ^۷	زمینه‌های آزادی بیان، رسانه، حکمرانی برخط
کمیته راهبری مبارزه با تبعیض، تنوع و شمول ^۸	پیشگیری و مبارزه با نفرت‌پراکنی، و تبعیض به دلایل نژادی، رنگ، زبان، دین، منشأ ملی/قومی، گرایش جنسی و هویت جنسیتی

1 - Human Rights Intergovernmental Cooperation - CDDH

2 - European Committee for the Prevention of Torture - CPT

3 - Artificial intelligence and human rights

4 - Safety of journalists Platform

5 - Human Rights Trust Fund

6 - Freedom of expression

7 - Steering Committee on Media and Information Society - CDMSI

8 - Steering Committee on Anti-Discrimination, Diversity and Inclusion (CDADI)

برابری جنسیتی ^۱	برابری جنسیتی مستلزم داشتن حقوق برابر برای زنان مردان، دختران و پسران و نیز توانمندسازی، مسئولیت‌پذیری و مشارکت در تمامی حوزه‌های زندگی خصوصی و عمومی است. برابری جنسیتی همچنین به معنای دسترسی برابر به توزیع منابع میان زنان و مردان است. کلیشه‌های جنسیتی، خشونت علیه زنان، دسترسی برابر زنان به عدالت، مشارکت متوازن زنان در تصمیم‌گیری و نیز زنان و دختران مهاجر و پناهنده
گروه اقدام علیه خشونت علیه زنان و خشونت داخلی ^۲	جلوگیری و مقابله با خشونت علیه زنان و خشونت خانگی در کلیه سطوح دولتی و کلیه ادارات و نهادهای ذی‌ربط
گروه کارشناسان اقدام علیه قاچاق انسان	مبارزه با انواع قاچاق اعم از ملی یا فراملی و دربرگیرنده همه افراد قربانی قاچاق اعم از زنان، مردان و کودکان
کمیسیون اروپایی مبارزه با نژادپرستی و نارواداری	نژادپرستی، تبعیض (به دلایل نژاد، منشأ قومی/ملی، رنگ، شهروندی، مذهب، زبان، گرایش جنسی، هویت جنسیتی و خصوصیات جنسی)، بیگانه‌هراسی، یهودی‌ستیزی و نارواداری در اروپا
کمیته بینادولتی کارشناسان در امور کولی و مسافران ^۳	تقویت فرصت‌های برابر، تنوع و شمول اجتماعی از طریق مبارزه با تبعیض و ضدکولی‌گری
نماینده ویژه دبیرکل در خصوص مهاجرت و پناه‌جویان ^۴	حمایت از حقوق اساسی مهاجران و پناه‌جویان
کنوانسیون کالدبی برای حمایت از اقلیت‌های ملی ^۵	اصول مربوط به افراد متعلق به اقلیت‌های ملی را در حوزه زندگی عمومی مانند آزادی اجتماعات مسالمت‌آمیز، آزادی تجمع، آزادی بیان، آزادی اندیشه، دین و دسترسی به رسانه‌ها
منشور اروپایی برای زبان‌های منطقه‌ای و اقلیت ^۶	حفاظت و ترویج زبان‌های مورد استفاده توسط اقلیت‌های ستنی
سیاست آموزش ^۷	توسعه فرهنگ دموکراسی از طریق آموزش با کیفیت
حقوق کودکان ^۸	فرصت‌های برابر برای همه کودکان، مشارکت همه کودکان، زندگی عاری از خشونت علیه کودکان، عدالت طرفدار کودک برای تمام کودکان و نیز حقوق کودکان در محیط دیجیتال
گرایش جنسی و هویت جنسیتی ^۹	تأمین امنیت و حفاظت در برابر خشونت، آزادی اجتماعات، آزادی بیان و اجتماعات مسالمت‌آمیز، احترام به زندگی خصوصی و خانوادگی، استخدام، تحصیل، بهداشت، مسکن، پناهندگی برای همه افراد با گرایش‌های جنسی و نیز هویت‌های مختلف جنسی

(منبع: نگارنده)

چنانچه از روند هنجارسازی در نهادهای حقوق بشری اروپایی مشاهده می‌شود، حقوق بشر به عنوان یک هنجار بنیادین نقش قابل توجهی در سمت‌گیری‌های سیاست‌گذارانه اتحادیه اروپایی در قالب نهادها و برنامه‌های متنوعی به رصد موضوعات مختلف حقوق بشری در درون اعضای شورای اروپایی و نیز دیگر کشورهای غیراروپایی اقدام می‌کند و گزارش‌های این

1 - Gender equality

2 - Violence against women and domestic violence - GREVIO

3 - Roma and Travellers

4 - Special Representative of the Secretary General on Migration and Refugees

5 - Framework Convention for the Protection of National Minorities - FCNM

6 - The European Charter for Regional or Minority Languages

7 - Education policy

8 - Children's rights

9 - Sexual orientation and gender identity - LGBT

نهادهای و نیز تأثیرات این برنامه‌های ترویجی و مشوق در زمینه حقوق بشر، تأثیرگذاری ملموس و معناداری بر روابط خارجی اتحادیه اروپایی دارد.

درواقع، نقض حقوق بشر به عنوان یک خطر قریب‌الوقوع نسبت به ارزش‌های بنیادین جامعه اروپایی تلقی شده و طبیعتاً موجب برانگیختن اعضای آن نسبت به آن می‌شود. بر این مبنا، هرگونه عمل در نقض حقوق بشر به مثابه یک تهدید هنجاری ادراک شده و اتحادیه اروپا می‌کوشد تا با استفاده از اهرم‌های سیاسی، اقتصادی و تجاری نسبت به اعاده حقوق تضییع شده اقدام نماید. اما نکته قابل توجه در این بین، این نکته است که ارزش‌های حقوق بشری مورد تأکید شورای اروپا عمدتاً ارزش‌های غربی شده و نه جهان‌شمول هستند و برخی از ابعاد و مؤلفه‌های حقوق بشری مورد تأکید، در تعارض با نظام ارزش‌های ملی است و طبعاً نمی‌توان انتظار داشت جوامع ثالث شاهد یک جریان جهان‌شمولی در این رابطه باشیم. در مجموع می‌توان اینگونه استنتاج نمود که شورای اروپا با بهره‌گیری و تأکید بر لزوم مرعی داشتن ارزش‌های حقوق بشری مورد نظر خود به جهان خارج می‌کوشد تا از این مسئله به عنوان ابزاری برای حمایت از سیاست‌های منطقه‌ای و بین‌المللی بهره گیرد؛ لذا، حقوق بشر را در قالب نهادهای و برنامه‌های مختلفی تعقیب می‌کند.

۶- بررسی علل مؤثر در نحوه سمت‌گیری سیاست خارجی هنجاری مشترک اروپایی در قبال ترکیه

اتحادیه اروپا به منظور پیشبرد اهداف حقوق بشری و روند مردم‌سالاری در روابط خارجی تاکنون از ابزارهای مختلفی بهره‌برده است. برخی از این ابزارها همان ابزارهای دیپلماسی و سیاست خارجی مانند اعلامیه‌ها، اقدامات سیاسی و نیز قطع‌نامه‌ها و مداخلات در چارچوب سازمان ملل متحد است. علاوه بر این، اتحادیه اروپا از طریق برنامه‌های مختلف همکاری و کمک که در کشورهای ثالث اجرا می‌کند و از طریق گفتگوهای سیاسی که با آنها انجام می‌دهد، به پیشبرد حقوق بشر و روند دموکراسی می‌پردازد. برای این کار اتحادیه اروپا از مبنای حقوقی خاصی پیروی می‌کند که به نام «بند حقوق بشر» شناخته می‌شود و تقریباً در تمامی موافقت‌نامه‌های اتحادیه اروپا به کشورهای ثالث، به عنوان یکی از شروط و مؤلفه‌های اساسی گنجانده می‌شود (Abbasi, 2013: 17).

۶-۱- سطح لیتانی (سطح روئین و مشاهده‌پذیر)

لیتانی آشکارترین و قابل مشاهده‌ترین ساختار اجتماعی واقعیت است. این سطح لزوماً با معرفت آشکار و عینی سروکار دارد و عامه‌پسند و کاملاً قابل مشاهده است. علل آشکار چالش نظام بین‌الملل با ایران در خصوص موضوع هسته‌ای را باید در قطع‌نامه‌های شورای امنیت علیه ایران و اسناد آژانس بین‌المللی اتمی و شورای احکام آژانس مشاهده کرد که در این اسناد عمدتاً بر ضرورت تعهد به معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای و خطر اشاعه ناشی از برنامه‌های هسته‌ای ایران و ضرورت حفظ صلح و امنیت بین‌المللی تمرکز شده است.

بنا بر اطلاعات موجود در پایگاه اینترنتی پارلمان اتحادیه اروپا، از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۲، حجم قابل توجهی از اسناد در قالب بیانیه‌ها، نامه‌ها، گزارش‌های بازدیدی، گزارش چشم‌انداز و بازدید از تفاهم‌نامه در خصوص شرایط حقوق بشر در ترکیه توسط ارگان حقوق بشری شورای اروپا، یعنی کمیساریای حقوق بشر منتشر شده است که مطالعه موضوعات اصلی این اسناد، نمایان‌کننده سطح چالش‌های هنجارهای حقوق بشری اروپایی با ترکیه است.

جدول شماره دو: وضعیت پرونده دعاوی حقوق بشری ترکیه در شورای اروپا

نوع سند	تاریخ صدور	نهاد صادرکننده	موضوعات اصلی
بیانیه	22/03/2021	کمیسیون حقوق بشر	اظهار نگرانی از فرمان ریاست جمهوری ترکیه مبنی بر کناره گیری این کشور از کنوانسیون شورای اروپا در مورد پیشگیری و مبارزه با خشونت علیه زنان
نامه	10/03/2021	کمیسیون حقوق بشر	درخواست از مقامات ترکیه برای اجرای بیشتر قانون جلوگیری از تأمین مالی گسترش سلاح های کشتار جمعی و مبارزه با تروریسم
بیانیه	28/08/2020	کمیسیون حقوق بشر	اظهار نگرانی از فوت یکی از وکلای انجمن وکلای مترقی پس از ۲۳۸ روز اعتصاب غذا در بیمارستانی در ترکیه که به ۱۳ سال و ۶ ماه حبس محکوم شده بود
بیانیه	03/07/2020	کمیسیون حقوق بشر	درخواست برای آزادی عثمان کاوالا/درخواست برای بازنگری در قوانین کیفری، تقویت تضمین های قانون اساسی در مورد استقلال دادگستری
بیانیه	02/07/2020	کمیسیون حقوق بشر	اظهار نگرانی در خصوص لایحه ارسالی به پارلمان ترکیه در خصوص اعمال اصلاحاتی در قانون شماره ۱۱۳۶ که می تواند فعالیت حقوقدانان و انجمن های صنفی آنها را تحت تأثیر خود قرار دهد
بیانیه	03/03/2020	کمیسیون حقوق بشر	درخواست برای اقدام فوری و رسیدگی به نیازهای بشردوستانه و حفاظتی از هزاران زن، مرد و کودک که در مرزهای بین المللی ترکیه و یونان بدون دسترسی به کمک یا امکان جستجوی حمایت بین المللی گرفتار شده اند
مداخله شخص ثالث	25/11/2019	بنیاد ویکیمیدیا	شکایت در خصوص پرونده بنیاد ویکیمیدیا مبنی بر مسدود کردن دایره المعارف آزاد اینترنتی چندزبانه/مسدودسازی دسترسی به اینترنت که ناسازگار با ماده ۱۰ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر مبنی بر حمایت از آزادی بیان تلقی می شود
بازدید از کشور	08/07/2019	کمیسیون حقوق بشر	اظهار نگرانی شدید در خصوص فقدان استقلال دادگستری ترکیه، تغییر قانون اساسی در مورد شورای قضات و دادستان ها، تعلیق غیرمعمول برای عزل، استخدام و انتصاب قضات و دادستان ها، تضییقات حقوق بشری پس از کودتای ۱۵ ژوئیه ۲۰۱۶، و استفاده از بازداشت موقت بسیاری از مدافعان حقوق بشر

مداخله شخص ثالث	10/01/2019	دادگاه حقوق بشر اروپا	دستگیری و بازداشت عثمان کاوالا فشار فزاینده بر جامعه مدنی و مدافعان حقوق بشر در ترکیه
بیانیه	20/11/2018	کمیسیون حقوق بشر	اظهار نگرانی در خصوص بازداشت عثمان کاوالا، فعال حقوق بشری بازداشت ۱۳ دانشگاهی و نمایندگان جامعه مدنی و مدافعان حقوق بشر
مداخله شخص ثالث	10/11/2017	کمیسیون اروپای حقوق بشر	اظهار نگرانی در خصوص تفسیر موسع از مفاهیم تبلیغات تروریستی
مداخله شخص ثالث	19/10/2017	کمیسیون اروپا	اظهار نگرانی از وضعیت آزادی بیان و حق آزادی روزنامه‌نگاران در ترکیه تفسیر موسع از مفاهیم تبلیغات تروریستی و حمایت از سازمان‌های تروریستی انتقاد از بازداشت و تحت پیگرد قانونی قراردادن بسیاری از روزنامه‌نگاران به‌عنوان بخشی از الگوی گسترده‌تر سرکوب علیه کسانی که مخالفت یا انتقاد از مقامات را مطرح می‌کنند
مداخله شخص ثالث	26/06/2017	کمیسیون حقوق بشر	انتقاد از ممنوعیت برگزاری راهپیمایی غرور همجنس‌گرایان در استانبول
مداخله شخص ثالث	10/06/2017	کمیسیون حقوق بشر	اظهار نگرانی از دستگیری رئیس سازمان عفو بین‌الملل در ترکیه به اتهام عضویت در جنبش فتح‌الله گولن
کمیسیون حقوق بشر	7/06/2017	کمیسیون حقوق بشر	اظهار نگرانی از اصلاحات اخیر در قانون اساسی و تغییر در سیستم شورای قضات و دادستان ترکیه به صورتی که چهار عضو به صورت مستقیم توسط رئیس‌جمهور ترکیه منصوب می‌شوند و هفت عضو دیگر توسط پارلمان برگزیده می‌شوند که هیچ روندی برای تضمین فعالیت احزاب و منافع سیاسی ندارد اظهار نگرانی نسبت به عدم برخورداری از فقدان ضمانت‌های کافی برای استقلال قوه قضائیه ترکیه
بیانیه	18/05/2017	کمیسیون حقوق بشر	اظهار نگرانی از بازداشت وضعیت سردبیر روزنامه اوزگور گوندیم به اتهام تبلیغات تروریستی اظهار نگرانی از وضعیت مدافعان حقوق بشر در ترکیه

اظهار نگرانی از محدودیت‌های به‌عمل‌آمده نسبت به جامعه مدنی و نقش آزادی بیان و آزادی رسانه‌ها			
اظهار نگرانی نسبت به پیامدهای حقوق بشری عملیات ضد تروریسم نیروهای ترک در مناطق جنوب شرقی این کشور در اوت ۲۰۱۵	کمیسیاریا	05/05/2017	مداخله شخص ثالث
اظهار نگرانی از وضعیت روزنامه‌نگاران، اعضای پارلمان و دانشگاهیان و اقدامات خود که موجب کاهش کثرت‌گرایی، خودسانسوری، کاهش فضای دموکراتیک در ترکیه لزوم اصلاح قانون اساسی و قانون مجازات کیفری و نیز لزوم توسعه استقلال قوه قضائیه لزوم تعهد نسبت به حمایت از آزادی بیان	کمیسر حقوق بشر	15/02/2017	بازدید از تفاهم‌نامه
اظهار نگرانی نسبت به نقض حقوق بشر جمعیت قابل‌توجهی از ساکنان غیرنظامی در جنوب شرقی ترکیه ناشی از مقررات منع رفت‌وآمد و عملیات ضد تروریسم که از اوت ۲۰۱۵ آغاز شده است.	کمیسر حقوق بشر	02/12/2016	بازدید از تفاهم‌نامه
اظهار نگرانی از پیامدهای حقوق بشری اقدامات انجام‌شده توسط دولت تحت عنوان شرایط اضطراری به منظور مقابله با کودتای ۱۵ ژوئیه و تقاضا برای پایان بخشیدن به وضع اضطراری	کمیسر حقوق بشر	10/07/2016	بازدید از تفاهم‌نامه
اظهار نگرانی نسبت به اعلام وضعیت اضطراری در ترکیه و نیز تداوم دستگیری‌های افراد بدون دسترسی به وکیل	کمیسر حقوق بشر	26/07/2016	بیانیه
اظهار نگرانی از اعمال شکنجه و بدرفتاری با مظنونین در اجرای کودتا اظهار نگرانی از ابراز سخنان خشونت‌آمیز علیه اقلیت‌های مذهبی و پناهندگان نگرانی در مورد احیای حکم اعدام در ترکیه اظهار نگرانی نسبت به وضعیت رسانه‌های اجتماعی	کمیسر حقوق بشر	20/07/2016	بیانیه
اظهار نگرانی نسبت به وخیم شدن احترام به حقوق بشر در ماه‌های اخیر به خصوص در پی اقدامات دولت در منطقه جنوب شرقی پس از کودتای نافرجام اظهار تردید نسبت به قانون کیفری توهین به رئیس‌جمهور	کمیسر حقوق بشر	14/04/2016	بازدید از کشور

اظهار نگرانی نسبت تشدید سیاست مسدودسازی وبگاه‌ها در ترکیه اظهار نگرانی از اتهامات نژادپرستانه و تحقیرآمیز نیروهای امنیتی اظهار نگرانی از پیامدهای حقوق بشری متعاقب اقدامات ضدتروریستی دولت همچون آواره شدن هزاران نفر از ساکنان مناطق عملیاتی			
اظهار تأسف نسبت به آزار و اذیت قضایی علیه رسانه‌ها در ترکیه	کمیسر حقوق بشر	04/03/2016	بیانیه
اظهار نگرانی نسبت به نقض حقوق بشر همچون اعمال مقررات منع آمدو شد	کمیسر حقوق بشر	18/11/2015	بیانیه
اظهار نگرانی نسبت به تحولات جنوب شرقی ترکیه در چارچوب عملیات ضد تروریسم و اعمال قانون منع آمدو شد	کمیسر حقوق بشر	11/09/2015	بیانیه
اظهار نگرانی نسبت به دستگیری روزنامه‌نگاران	کمیسر حقوق بشر	15/12/2014	بیانیه
انتقاد از بدرفتاری پلیس ترکیه مبنی بر استفاده بیش از حد و نامناسب از گازهای اشک‌آور و بدرفتاری در هنگام دستگیری معترضان اظهار نگرانی نسبت به اقدامات خشونت‌آمیز علیه روزنامه‌نگاران، دانشجویان، وکلا و فعالان اتحادیه‌ها	کمیسر حقوق بشر	26/11/2013	گزارش بازدید از کشور
اظهار نگرانی نسبت به کارگیری بیش از حد از خشونت پلیس مبنی بر استفاده بیش از حد از گازهای اشک‌آور و بدرفتاری در هنگام دستگیری تأکید بر اولویت دادن به حفظ امنیت شهروندان در اجرای قانون مبارزه با تروریسم	کمیسر حقوق بشر	08/07/2013	گزارش بازدید از کشور
اظهار نگرانی از استفاده بسیار نامناسب از خشونت توسط پلیس علیه معترضان در پارک دختر	کمیسر حقوق بشر	05/06/2013	بیانیه
درخواست از ترکیه برای محافظت هر چه بیشتر سیستم قضایی ترکیه از حقوق بشر همچون حمایت مؤثر نسبت به رفع اشکال شکنجه و بدرفتاری، حمایت از حقوق همجنس‌گرایان و نیز بهبود بخشیدن به وضعیت قربانیان در تحقیقات و دادرسی‌های جنایی	کمیسر حقوق بشر	10/01/2012	چشم‌انداز
تضمین دسترسی همه کودکان مهاجر به آموزش	کمیسر حقوق بشر	20/04/2011	چشم‌انداز
لزوم حمایت از آزادی مذهب در ترکیه	کمیسر حقوق بشر	03/02/2011	چشم‌انداز

لزوم مقابله با انتشار مطالب حاوی نفرت و خصومت با جوامع غیرمسلمان			
اظهار نگرانی از دستگیری کودکان، تحت تعقیب قرار دادن و مجازات آنها	کمیسر حقوق بشر	08/07/2010	بیانیه

(منبع: نگارنده)

۶-۲- تحلیل سطح علل تجربی دعاوی حقوق بشری شورای اروپایی در قبال ترکیه

چنانچه در جداول مربوط به دعاوی حقوق بشری اروپایی در خصوص وضعیت حقوق بشر در جمهوری ترکیه سخن به میان رفت، این دعاوی طرح گسترده‌ای از موضوعات را در برمی‌گیرد که از حیث موضوعی می‌توان مضامین شکل‌دهنده آنها را به شرح ذیل دسته‌بندی کرد:

- سیاست‌های توسعه‌طلبانه حزب حاکم

یکی از اولویت‌های حزب حاکم در ترکیه گسترش حوزه نفوذ خود به دیگر مناطق و گفتمان‌سازی در عرصه روابط خارجی خود است. سیاست‌های سخت‌گیرانه اتحادیه اروپایی و گفتگوهای بسیار کند و بی‌حاصل برای الحاق ترکیه به این اتحادیه، موجب رهاسازی این ایده نزد سیاستمداران ترک شد و در مقطع کنونی، اولویت دولت اردوغان، افزایش نفوذ منطقه‌ای خود و ارتقای ترکیه به عنوان یکی از بازیگران تأثیرگذار در شکل‌دهی به نظم منطقه‌ای در خاورمیانه است (Rasooli and et al., 2013: 164-139) که این اصل به عنوان یک راهبرد عمده در عرصه روابط خارجی ترکیه موجب بروز برخی از چالش‌های حقوق بشری برای این کشور شده است. از این رو، اقدامات سخت‌گیرانه دولت در برخورد با عوامل کودتای نافرجام ۲۰۱۶ و یا اقدامات دولت برای مقابله با تحرکات گروه‌های معارض کرد همچون پ.ک.ک نیز در همین راستا قابل تحلیل است.

- هنجارهای ملت‌گرایانه ترکی

مسئله کردها به خصوص گروهک پ.پ.ک علاوه بر بحران امنیتی و اجتماعی برای ترکیه نوعی بحران هویتی و جدایی‌طلبانه را در برمی‌گیرد که این امر باعث شده تا ترکیه برای حفظ تمامیت ارضی خود مجموعه اقدامات امنیتی و در برخی موارد سرکوب جنبش‌های کرد را در دستور کار خود قرار دهد. برای این منظور ترکیه سیاستگذاری‌های را در پیش گرفته تا بتواند در برابر محکومیت‌های بین‌المللی از خود دفاع کند (Ghohari Moghadam and Madadloo, 2015: 121-142). این رویکردها به ترتیب ذیل هستند:

ابتدا اینکه موضوع کردها را ترکیه به عنوان یک مسئله منطقه‌ای و تنش‌زا برای امنیت منطقه جلوه داده است تا کشورهای دیگر از جمله ایران، سوریه و عراق نیز در این بستر قرار گیرند. دوم اینکه، با تجلی فراملی شدن موضوع کردها در منطقه اقدامات ترکیه در برابر سرکوب کردها می‌تواند جنبه امنیت منطقه‌ای به خود گرفته و کمتر دستخوش بحران‌های داخلی شود. سوم، سیاستگذاری ترکیه عمدتاً بر هویت دینی و تأکید بر اسلام سنی بوده تا رنگ و بوی هویت‌های ناسیونالیستی مانند کردها را کم‌اثر کند.

- اسلام‌گرایی ترک به عنوان رقیبی در برابر اروپای مسیحی

با پیروزی اسلام‌گرایان در ترکیه و به قدرت رسیدن حزب عدالت و توسعه، شاهد رشد شتابنده این کشور در مسیر توسعه هستیم و ترکیه اکنون به جمع ۱۶ قدرت برتر اقتصادی جهان ورود یافته است و به پشتوانه همین قدرت اقتصادی، شاهد تفوق اسلام‌گرایان در حوزه‌های مختلف حیات سیاسی و اجتماعی ترکیه معاصر هستیم؛ لذا، دولت اسلام‌گرای ترکیه به واسطه هنجارها و نظام باورهای خود و نیز به واسطه قدرت‌یابی قابل‌ملاحظه در این کشور، مانع از طرح ضد‌هنجارهایی

همچون آزادی و مشروعیت بخشیدن به اقدامات همجنس‌گرایان در این کشور شده و نیز با تأکید بر لزوم رعایت قوانین و هنجارهای اسلام به دنبال پیاده‌سازی گفتمانی از اسلام‌گرایی همخوان با جهان معاصر است (Hoseini and et. Al, 2012: 21-38).

۳-۶- ریشه‌های گفتمانی

سومین سطح تحلیل علمی به نوع نگرش کلان و فراگفتمان اروپای واحد به ترکیه مربوط می‌شود که آن را نوع جهان‌بینی و گفتمان بازیگران در خصوص موضوع می‌توان نامید و به تشخیص فرضیات عمیق‌تر پشت مسئله و تلاش برای تدوین یک چشم‌انداز جدید از مسئله می‌پردازد. در این مرحله می‌توان فهمید که چگونه گفتمان‌های مختلف تحت تأثیر قدرت فراتر از یک علت یا میانجی برای مسئله عمل می‌کنند و آن را می‌سازند (Glenn and Negordan, 2014: 104).

بر این اساس، مهم‌ترین عامل در طرح دعوای حقوق بشری اروپایی علیه جمهوری ترکیه به گفتمان اسلام‌گرای این کشور بازمی‌گردد. به دنبال فعالیت‌های سه دهه اسلام‌گرایان با رهبری اربکان، به تدریج نسل جدیدی از اسلام‌گرایان با روش‌های جدید پا به میدان سیاست ترکیه نهادند که تجلی آن را می‌توان در حزب عدالت و توسعه که توسط رجب طیب اردوغان و عبدالله گل در سال ۲۰۰۲ تأسیس شد مشاهده کرد. آنها مرکزیت ترک - اسلام اعتقاد دارند. آنها ضمن رعایت مبانی لائسیسم، اشاعه‌دهنده ملی‌گرایی با توجه به هویت مذهبی ترک‌ها هستند (See also: Sunier, 2011: 16). این نیروها که در واقع جناح میانه‌رو حزب بودند سعی کردند به بازسازی مجدد این حزب با دیدگاه‌های جدیدی بپردازند. این گروه با شرکت در انتخابات سال ۲۰۰۲ و با کسب ۳۴ درصد آرا، ۳۶۳ کرسی از مجموع ۵۵۰ کرسی پارلمان را به خود اختصاص دهند و قدرت سیاسی را به دست گیرند (Yavuz, 2010: 126-135).

این حزب در سال ۲۰۰۷ هم برای دومین بار با ۴۷ درصد آرای مردمی توانست تشکیل دولت دهد و در ۲۰۱۱ برای سومین بار پیاپی با به دست آوردن ۵۰/۳ درصد آرا یعنی ۳۲۶ کرسی، بیشترین آرا را نسبت به رقبای خود کسب کرده و پیروز انتخابات پارلمانی این کشور شد و با توجه به کسب بالاترین میزان آرا دیگر نیازی به ائتلاف با دیگر احزاب برای تشکیل دولت نداشت. در خصوص مواضع این حزب در یک جمع‌بندی باید گفت حزب عدالت و توسعه خود را مانند احزاب دموکرات مسیحی در غرب می‌دانند و از اینکه به وسیله رسانه‌های جمعی به عنوان یک حزب اسلام‌گرا از آن یاد می‌شود ابراز نارضایتی کرده‌اند (Fallahzadeh, 2005: 49). این حزب بر سکولار بودن دولت ترکیه تأکید داشته ولی با حذف نمادهای مذهبی از اماکن عمومی، مانند ممنوعیت حجاب زنان در اماکن دولتی مثل دانشگاه‌ها مخالف است.

فهم اندیشه سیاسی، عملکرد و دیدگاه‌های حزب عدالت و توسعه نسبت به حکومت، اسلام، سکولاریسم، هویت و ایدئولوژی و... مبتنی بر پیوندی عمیق بین ناسیونالیسم ترک، محافظه‌کاری و اسلام‌گرایی است و تجربه پیشین اردوغان به عنوان شهردار استانبول شکل‌دهنده فهم وی از سیاست بود و این باور را در وی به وجود آورد که مردم بیش از ایدئولوژی یا آرمان‌های بزرگ توقع خدمت دارند. بنا به برداشت اردوغان، سیاست نه ابزاری برای تحمیل شیوه‌ای خاص از زندگی که بیشتر ایجاد شرایط مناسب برای همزیستی شیوه‌های گوناگون آن است (Yavuz, 2010: 139).

۴-۶- ریشه‌های استعاره‌ای

استعاره‌ها و اسطوره‌ها نوعی تولید فرهنگی برای خلق هویت و اقدامات فوری و جمعی مقتدرانه در زمان‌های مختلف می‌باشند و ایدئال‌های نهفته در پس و پشت جهان‌بینی‌ها را توضیح می‌دهند و به بیان دیگر ایدئال‌ها مطلوباتی است که در پشت واقعیت‌های اجتماعی و سیاسی پنهان شده‌اند و تغییر در هر واقعیت نیازمند سرایش داستان‌های جدیدی در عرصه استعاره‌ای و اسطوره‌ای می‌باشد. بر این اساس در علل چالش‌های حقوق بشری بین اتحادیه اروپایی با جمهوری ترکیه

می‌توان به استعاره‌هایی اشاره کرد که معنابخش نوع رویکرد به وضعیت موجود مواجهه با موضوع حقوق بشر در ترکیه می‌باشد که به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره می‌کنیم:

- استعاره صلح بشردوستانه

برقراری صلح و امنیت بین‌المللی از قدیمی‌ترین آرمان‌های بشر بوده است. اما در روابط بین‌الملل منبعث از نگاه نظامی که اصطلاحاً نظام وستفالیایی نامیده می‌شود، صلح و امنیت مفهوم ثابتی نداشته و مفهوم آنها با گذشت زمان دچار تغییر و تحول شده است. تا قبل از تحولات اخیر در روابط بین‌المللی، صلح و امنیت به معنای رعایت اصول حق حاکمیت، برابری حقوق، رعایت مصونیت کشورها و نمایندگان آنان، احترام به تمامیت ارضی کشورها، عدم مداخله در امور داخلی یکدیگر و حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات تلقی می‌شد، لکن جهانی شدن سبب تغییر مفهوم صلح و امنیت بین‌المللی منبعث از نظام وستفالیایی شده و شورای امنیت تعاریف جدیدی از امنیت ارائه داده است که بر اساس آن در این دوره ماهیت تهدیدات تغییر یافته و تروریسم، قاچاق و جرائم سازمان‌یافته، شیوع بیماری‌های مسری، مهاجرت‌های بی‌رویه، محیط‌زیست و نقض حقوق بشر تسری یافته است و به خوبی نشان می‌دهد که تعریف این واژه تحت تأثیر شرایط و قدرت تغییر شکل داده شده است به‌طوری که بر اساس آن امنیت کشورهای بزرگ جهان به مثابه امنیت جهانی در نظر گرفته شده و حفظ صلح و امنیت با رویکردی محافظه‌کارانه به عنوان حفظ وضعیت و موازنه قدرت موجود معنا شده است.

اتحادیه اروپایی نیز به عنوان یکی از اصلی‌ترین میراث‌داران نظم وستفالیایی، هنجار صلح بشردوستانه را به عنوان هسته سخت تنظیم سیاست خارجی خود برگزیده است و طبعاً اقدامات دیگر دولت‌ها که در تطابق با ارزش‌ها و خوانش غربی از حقوق بشر نباشد را به مثابه خطری علیه صلح و امنیت انسانی تلقی می‌کند.

- استعاره تروریسم

موضوع تروریسم در اروپا به عنوان یک تهدید جدی مطرح شده، به‌طوری که از جمله مهم‌ترین و اصلی‌ترین تهدیداتی است که در سند استراتژی امنیتی اتحادیه اروپا نیز در دسامبر ۲۰۰۳ م. مورد شناسایی قرار گرفته است. برای شناسایی تهدید تروریسم از دیدگاه اتحادیه اروپا می‌توان سه مرحله را مورد توجه قرار داد: در مرحله اول بیانیه اتحادیه اروپا بی‌درنگ پس از حملات ۱۱ سپتامبر، بر تهدیدی که توسط آمریکا به عنوان یک تهدید جهانی نسبت به جوامع باز و مردم‌سالار مطرح شد تأکید کردند. هم‌زمان با افزایش اقدامات اتحادیه اروپا در شناسایی گروه‌های تروریستی و خلع سلاح کردن آنها، این گروه‌ها به عنوان بخشی از یک تهدید جهانی و نمایش‌دهندگان تهدیدی «بیرونی» تلقی شدند. تأکید اصلی در این مرحله بر تهدیدی نسبتاً نامتمايز و وسیع با ماهیتی نسبت به پایه‌های سیاسی، قانونی، اجتماعی و اقتصادی اتحادیه اروپا و دولت‌های عضو آن بود (Monar, 2008). در مرحله بعد پذیرش استراتژی امنیتی اروپا در سال ۲۰۰۳، نشانه از درک متمایزتر از تهدید را با خود به همراه داشت؛ این استراتژی امنیتی، تروریسم را به عنوان تهدیدی که دارای ابعاد داخلی و خارجی می‌باشد، توصیف می‌کنند. این تعریف با حفظ ماهیت جهانی و خارجی تهدیدات تروریستی را دارای منشأ داخلی مهم تسلیحات کشتار جمعی، دولت‌های ناکام و جرایم سازمان‌یافته پیوند می‌دهد. مرحله سوم بعد از حملات جولای ۲۰۰۵ م (۱۳۸۴) لندن آغاز شد. این مرحله، شکل کامل خود را زمانی پیدا کرد که شورای اروپایی در واکنش به حملات جولای ۲۰۰۵ م لندن تا حدی استراتژی ضدتروریستی اتحادیه اروپا را در ۱۵-۱۶ دسامبر پذیرفت استراتژی ضد تروریسم بر تهدیدات اعمال شده است.

تروریسم داخلی از طریق بنیادگرایی و به کارگیری تروریست‌ها در داخل اروپا تأکید دارد. این استراتژی، عنصری جدید را به تعریف مشترک می‌افزاید؛ بنابراین، تهدید بیش از پیش داخلی شده است و توجه بیشتری را برای توجیه بیشتری برای تروریست‌ها فراهم می‌کند. ویژگی متمایزتر آخرین مرحله از تعریف تهدید تروریسم برای اتحادیه اروپا، گوناگونی و تنوع آن است و مبتنی بر این تهدید مشترک بین اروپا و آمریکا، دوسوی آتلانتیک تلاش کرده‌اند تا در مقابل تهدیدات جدید و

فرزاینده از جمله سلاح‌های کشتار جمعی سیاست هم‌سویی را در پیش گیرند. این احساس تهدید مشترک و ملاحظات امنیتی جدید، کشورهای غربی را در یک جبهه متحد شکل داده است.

۷- نتیجه

اروپا در دوره پسا جنگ جهانی دوم، اهتمام فراوانی به تقویت ابعاد هنجاری در درون جامعه اروپایی دارد و بر آن است تا این هنجارها را به عنوان سنگ بنای یک رفتار جمعی در درون نهادهای متکامل تر خود همچون اتحادیه اروپایی مطرح کند و مانع از بروز مجدد افراط‌گرایی‌های ملی‌گرایانه و یا دیگر اشکال هنجارهای آشوب‌ساز در نظام بین‌المللی شود. از این رو، شورای اروپا به عنوان دیرینه‌ترین نهاد سیاسی اروپایی با هدف تقویت ابعاد هنجاری در درون جامعه اروپایی شکل گرفت و از همان ابتدا هنجارهای سه‌گانه حقوق بشر، حکمروایی قانون و دموکراسی را به عنوان هنجارهای بنیادین خود مطرح ساخت و برای حفاظت و نیز تقویت آن اقدام به نهادهای گسترده‌ای نموده است؛ لذا از این منظر، هنجارهای یادشده نقش قابل توجهی در عرصه تنظیم کنش سیاست داخلی و خارجی کشورهای عضو شورای اروپا داشته است و به واسطه انعقاد تفاهم‌نامه همکاری مشترک میان شورای اروپا و اتحادیه اروپا، شاهد نوعی هم‌افزایی در این رابطه هستیم و می‌توان اینگونه اظهار داشت که نهادهای تخصصی و برنامه‌های ویژه در درون شورای اروپا برای تعقیب این اصول هنجاری، نقش به‌سزایی در نحوه مواجهه اتحادیه اروپا با مسائل درون‌منطقه‌ای و برون‌منطقه‌ای دارد و می‌توان انتظار افزایش مداخلات هنجاری در کنش‌های سیاست داخلی و خارجی کشورهای عضو این منطقه را داشت.

در مجموع، با توجه به افزایش ضریب مداخلات هنجاری در نحوه تنظیم کنش روابط خارجی و نیز در عرصه سیاست داخلی کشورهای عضو شورای اروپا و به تبع آن در گستره کشورهای عضو اتحادیه اروپا، می‌توان چنین اظهار داشت که هسته اصلی و مرکزی تولیدکننده ارزش‌های بنیادین اروپایی ریشه در نهادهای شورای اروپا داشته و از این رو، سیاست‌گذاران و مجریان عرصه روابط خارجی کشور برای افزایش روابط و نیز اجتناب از بروز چالش‌ها در روابط فی‌مابین، ضروری است توجه بیشتری به تقارب همکاری با شورای اروپا و نهادهای تخصصی آن داشته باشند و حداقل مانع از تعمیق چالش‌ها و تعارضات منافع موجود شوند و با بهره‌گیری از ابزار دیپلماسی فعال و نیز برقراری خط گفت‌وگوهای مستقیم، به کاهش سطح چالش‌ها کمک نمایند.

لذا، نوع مواجهه اروپایی با وضعیت حقوق بشری ترکیه و طرح پررنگ مباحثی همچون آزادی بیان، آزادی روزنامه‌نگاران و وکلا و یا تضمین آزادی همجنس‌گرایان در این کشور، ریشه در سطوح مختلفی از علل دارد که هرچند برخی مصادیق چالش در سطح روئین با اعمال برخی سیاست‌ها قابل رفع می‌باشد، لکن به علت ریشه‌دار بودن تعارضات هنجاری، گفت‌وگویی و نیز مؤلفه‌های استعاره‌ای نمی‌توان انتظار داشت شاهد رفع کامل این تعارضات باشیم و رویکرد حزب حاکم در ترکیه، نمی‌تواند به‌طور کامل نسبت به درخواست‌های حقوق بشری اروپایی رویکرد تسلیمی داشته باشد.

فهرست منابع

منابع لاتین

- 1- Baylis, J. and Smith, S. (2009). *Globalization of Politics: International Relations in the Modern Age*. Translated by Abolghasem Rah-e Chamani, Tehran: Abrar Moaser. {in Persian}
- 2- Beitz, C. R. (1988). "Recent International Thought". *International Journal*, 43(2): 183-204. doi: 10.2307/40202525
- 3- Brown, C. (1992). *International Relations Theory: New Normative Approaches*. London: Harvester Wheatsheaf.
- 4- Chegenizadeh, Gh. A. and Asgari Kermani, H. (2014). "Ethics and International Relations; Theoretical and Trans-Theoretical Controversies." *World Politics Quarterly*, 3 (2): 160-129. Available at: https://interpolitics.guilan.ac.ir/article_167.html {in Persian}

- 5- Cochran, M. (1999). *Normative Theory in International Relations, a Pragmatic Approach*. Cambridge University Press.
- 6- Fallahzadeh, M. H. (2005). Turkey, Tehran: Abrar e Moaser Publicaton. {in Persian}
- 7- Frost, M. (1996). *Ethics in International Relations: A Constitutive Theory*. Cambridge University Press.
- 8- Ghohari Moghadam, A.; Madadloo, R. (2015). "The Roots of Ottomanism in Turkish Foreign Policy". *Strategic Policy Research*, 5(17). doi: 10.22054/QPSS.2016.4350 {in Persian}
- 9- Glenn, J. C.; And Negorden, Th. (2014). *Large Encyclopedia of Future Research Methods*, Translated by Maryam Keyghobadi, Tehran: Soroush Publishing. {in Persian}
- 10- Griffiths, M. (2009). *Encyclopedia of International Relations and World Politics*. Translated by Alireza Tayeb, Tehran: Ney Publishing. {in Persian}
- 11- Hoffman, M. (1985). "Normative Approaches". In: Margot Light and A. J. R. Groom (eds.), *International Relations: A Handbook of Current Theory*, London: Francis Pinter.
- 12- Hoseini, S. M. (2013). "Looking West in Turkish Foreign Policy under the AKP (2002-2002)". *Journal of Political Sociology of the Islamic World*, No. 3. doi: 10.22070/IWS.2012.60 {in Persian}
- 13- Hosseini, M.; Ebrahimi, T.; Shah Qala, S. (2012). "The European Union in Turkish Foreign Policy under the AKP." *Central Eurasian Studies*, 5(11): 38-21. Available at: <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=181491> {in Persian}
- 14- Jackson, R. and G. Sørensen (1997). *Introduction to International Relations*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- 15- Jalali, A. R.; Majidi, S. M. (2020). "Alawites and the Legal System of Religious Education in Turkish Schools: Judicial Procedure of the European Court of Human Rights", *Public Law Research*, 22 (66): 291 – 312. doi: 10.22054/qjpl.2019.39089.2065. {in Persian}
- 16- Jamali, H.; Khani, H. (2009). "The European Union, Turkey and the Evolution of Turkish Kurdish Cultural Rights". *Political Science Research Journal*, No. 14. Available at: http://www.ipsajournal.ir/article_85.html {in Persian}
- 17- Linklater, A. (2008). *The Nature and Purpose of the Theory of International Relations*. Translated by Leila Sazegar, Tehran: Ministry of Foreign Affairs Publishing Center. {in Persian}
- 18- Monar, J. (2008). "Common Threat and Common Response? The European Union's Counter-Terrorism Strategy and its Problems". *Government and Opposition*, Volume 42, Issue 3, pp. 292 – 313. doi: 10.1111/j.1477-7053.2007. 00225.x
- 19- Mushirzadeh, H. (2005). "Review of Critical Theory in International Relations". *Politics Quarterly*, No. 67: 250-225. Available at: <http://ensani.ir/fa/article/244577>. {in Persian}
- 20- Phillips, A. B. (2012). "Construction". In Martin Griffiths, *Theory of International Relations for the 21st Century*, Translated by Alireza Tayeb, Tehran: Ney Publishing. {in Persian}
- 21- Rasooli, R.; Baybury, I.; Dalir, M. (2013). "Turkey's Regional Development Policies in the Process of EU Accession". *International Relations Studies*, 6(21): 164-139. Available at: http://prb.iauctb.ac.ir/article_511333.html {in Persian}
- 22- Shirilliam, R. (2006). "The 'Order' in Classical Political Theory: Re-Contextualizing the Cosmopolitan/Communitarian Debate". In: Beate Jahn (ed.) *Classical Theory in International Relations*. Cambridge University Press.
- 23- Solat, R.; Qawam, A. (2016). "A Study of the Obstacles to Turkey's Membership in the European Union Based on Its Identity and Value-Normative Criteria". *Political and International Approaches*, 8(2). Available at: https://piaj.sbu.ac.ir/article_99517.html {in Persian}
- 24- Yavuz, H. (2010). *Secularism and Islamic Democracy in Turkey*, Translated by Ahmad Azizi, Tehran: Ney Publication. {in Persian}
- 25- Yazdani, I.; Hajizadeh, J. (2011). "Study of obstacles to Turkey's accession to the European Union (EU)". *Politics*, (4) 41, 337 – 353. Available at: https://jpq.ut.ac.ir/article_29856.html. {in Persian}
- 26- Zakerian, M. and Mofidi Ahmadi, H. (2012). "Adherence to the Rules of the International System from the Perspective of Normative Theories of International Relations." *International Political Research Quarterly*, No. 12: 184-153. Available at: http://pir.iaush.ac.ir/article_555492.html {in Persian}

منابع اینترنتی

- 1- <https://www.coe.int/en/web/portal/home>
- 2- <https://www.europarl.europa.eu/portal/en>